

POLEMIKI, RECENZJE I OMÓWIENIA

Jan Obłąk, Zoja Jaroszewicz-Pieresałwcew, Julian Wojtkowski, *Katalog Inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2007, ss. 173.

Recenzowana publikacja wpisuje się w bogaty i ważny współcześnie nurt badań nad dziejami polskiej książki piętnastowiecznej. W ostatnich latach sporo uwagi badawczej poświęca się opracowaniu katalogów inkunabułów tak bibliotek kościelnych (seminaryjnych, klasztornych), jak i państwowych. Podstawą dla ich opracowania stało się cenne wydawnictwo *Incunabula quae in Bibliothecis Poloniae asservantur. Inkunabuły w bibliotekach polskich. Centralny katalog*, red. A. Kawecka-Gryczowa, oprac. M. Bohonos, E. Szandorowska, t. 1, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970 oraz *Incunabula quae in Bibliothecis Poloniae asservantur. Addenda. Indices. Inkunabuły w bibliotekach polskich. Centralny katalog. Uzupełnienia. Indeksy*, red. A. Kawecka-Gryczowa, oprac. M. Bohonos, M. Spandowski, E. Szandorowska, t. 2, Wrocław – Warszawa – Kraków 1993.

Z ogromną przyjemnością należy odnotować na polskim rynku wydawniczym ukazanie się w 2007 r. *Katalogu Inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie* autorstwa Jana Obłąka, Zoji Jaroszewicz-Pieresałwcew oraz Juliana Wojtkowskiego.

Książka składa się ze wstępu autorstwa Jana Obłąka (s. 5–8), przedmowy do katalogu Zoi Jaroszewicz-Pieresałwcew (s. 9–12), opinii naukowej Michała Spandowskiego (s. 13–17), posłowania Juliana Wojtkowskiego (s. 18–20), opisów katalogowych ksiąg (s. 21–128), następnie konkordancji sygnatur z numerami katalogu (s. 129–131) oraz konkordancji numerów bibliograficznych z numerami katalogów (s. 132–136). Ponadto publikacja zawiera wykaz miast, drukarzy, nakładców, numerów katalogu (s. 137–138), indeks chronologiczny (s. 139–141), wykaz właścicieli inkunabułów (142–156) oraz tablice barwne katalogu (s. 158–173). Całość wydawnictwa kończy spis treści.

Katalog rejestruje 275 inkunabułów w 325 egzemplarzach i 230 woluminach, drukowanych w 34 miastach przez 102 drukarzy. Podstawę do jego opracowania stanowił maszynopis wcześniej opracowanego katalogu, sporządzonego przez księdza, a następnie biskupa warmińskiego Jana Władysława

Obłąka (1913–1988). Należy w tym miejscu zaznaczyć, że bp Jan Władysław Obłąk, kapłan diecezji tarnowskiej, a od 1949 r. warmińskiej, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, przez wiele lat pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego w Olsztynie. Jako dyrektor biblioteki wykazywał duże zainteresowanie najstarszymi za-
bytkami piśmiennictwa drukowanego, zwłaszcza w środowisku kościelnym Warmii, na terenie której znajdowały się ważne biblioteki: biskupia w Lidzbarku, kapitulna we Fromborku czy jezuitów w Braniewie. Dzięki mozolnej pracy i merytorycznej pomocy prof. Alodii Gryczowej z Biblioteki Narodowej w Warszawie, udało się ks. Janowi Władysławowi Obłąkowi opracować katalog inkunabułów, którego jednakże nie wydał drukiem. Inkunabuły pochodziły ze zbiorów kolegiaty w Dobrym Mieście, kapituły warmińskiej, archiwum biskupiego we Fromborku, bibliotek dekanalnych w Reszlu i Orniecie oraz innych bibliotek parafialnych i księgozbiorów prywatnych.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., w dobie komputeryzacji bibliotek kościelnych, ówczesny dyrektor Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego metropolii warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie, ks. prof. dr hab. Marian Borzyszkowski, zwrócił się z prośbą do dr. hab. Zoji Jaroszewicz-Pierśławcew o opracowanie i wprowadzenie opisów inkunabułów do bazy komputerowej „Starod-Hosiana” w systemie MAK. Przy znaczącej pomocy ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego oraz cennych sugestjach starszego kustosa mgr. Michała Spandowskiego z Biblioteki Narodowej w Warszawie doszło do wydania recenzowanej pracy. Katalog ten ukazał się po prawie pół wieku od jego pierwszej redakcji sporządzonej przez ks. Jana Władysława Obłąka, z której zaczerpnięto opisy opraw inkunabułów, zapisy łacińskie znajdujące się na zszywkach i wyklejkach opraw kodeksów rękopiśmiennych, pergaminowych i papierowych, a także omówienie proveniencji opracowanych inkunabułów – uzupełnione następnie i poszerzone przez bp. Juliana Wojtkowskiego.

O randze historycznej zbioru inkunabułów warmińskich świadczy fakt, iż 50 inkunabułów wydanego *Katalogu* to jedyne egzemplarze w Polsce.

Pod względem metodologicznym *Katalog* opracowano według zasad przyjętych w *Incunabula quae in Bibliothecis Poloniae asservantur*, rozwijając jedynie do pełnego brzmienia imiona drukarzy i nakładców. Hasła autorskie i tytułowe mają układ alfabetyczny. Nazwiska i imiona autorów podane zostały w brzmieniu przyjętym w większości opracowań naukowych. Po opisie bibliograficznym druku została podana literatura podstawowa dla danej pozycji (m.in. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* – GW; L. Hain, *Repertorium bibliographicum* – H; Copinger, *Supplement to Hains Repertorium Bibliographicum* – C; *Incunabula quae in Bibliothecis Poloniae asservantur* – IBP). Opis bibliograficzny inkunabułu zawiera w następującej kolejności: wyszczególnienie defektów, następnie proveniencje – uszeregowane w układzie chronologicznym od najstarszej zapiski, nadto po proveniencjach podano informacje dotyczące opisu inicjałów: rubryk, drzeworytów, glos, marginaliów, podkreśleń, pergaminowych wkłerek – często pochodzących z kodeksów ręk-

piśmiennych i kodeksów liturgicznych z widocznym zapisem neumy gotyckiej. Ostatnim elementem opisu bibliograficznego są dane dotyczące oprawy, m.in. z wyszczególnieniem wieku jej pochodzenia, następnie materiału, z którego ją wykonano, zastosowane techniki zdobienia (wycisk ślepy, radełko). Przy opisie oprawy uwzględniono również stan jej zachowania. Opis kończy podanie aktualnej sygnatury inkunabułu.

Ważnym i cennym uzupełnieniem wydawnictwa jest alfabetyczny wykaz właścicieli inkunabułów, opracowany m.in. na podstawie: J. Obłąk, *Spis duchowieństwa i parafii diecezji warmińskiej*, Olsztyn 1967; *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, Olsztyn 1996; *Słownik biograficzny kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście*, Olsztyn 1999; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej*, Olsztyn 2000.

Jak już zaznaczono wyżej, wartościowym uzupełnieniem publikacji są barwne fotografie poszczególnych kart inkunabułów, a także ich opraw autorstwa Katarzyny Kuleszy i Janusza Pająka. Szczególną uwagę zwracają zdjęcia: karty rozpoczynającej kanon Mszy św. z *Missale Warmiense* z 1497 r. (nr kat. 192), karty z początku kanonu *Missale Minorum Teutonicorum* z ok. 1499 r. (nr kat. 193), miniatury wkomponowanej w inicjał „B” z dzieła Pseudo-Hieronima, *Vite sanctorum patrum...* z 1483 r. (nr kat. 142) czy oprawy przedniej dzieła Jana Gersona, *Opera* z 1488 r. (nr kat. 14).

Trzeba wszakże zaznaczyć, że podjęty temat nie należał do najłatwiejszych. Wymagał przeprowadzenia żmudnych badań źródłowych i dobrej znajomości warsztatu historyka książki. Z tego zadania autorzy publikacji wywiązali się znakomicie, choć nie uniknęli drobnych potknięć, np. przy proveniencji zasadą jest podawanie – o ile jest to możliwe – w pierwszej kolejności pełnego datowania (dzień, miesiąc, rok), następnie tam, gdzie nie można podać dokładnej daty, zapisuje się w przybliżeniu wiek w nawiasie kwadratowym ze znakiem zapytania. Tymczasem w publikacji ten zapis proveniencyjny występuje w kilku przypadkach naprzemiennie np. w poz. kat. 14 datowanie proveniencji ujęte jest zasadniczo w nawiasie okrągłym, choć w poz. kat. 39, proveniencja nr 1 – zastosowano nawias kwadratowy. Być może jest to kwestia niezbyt dokładnej korekty, jaką przeszła publikacja przed ostatecznym wydrukiem.

Pewne wątpliwości mogą wzbudzać zapisy proveniencyjne np. w poz. kat. nr 33, proveniencja 1, Inc 139 – zapis w proveniencji 1 jest niezrozumiały, brak jest bowiem osoby właściciela lub instytucji, a samo przybliżone datowanie niewiele wyjaśnia, zatem zapis ten można było ująć w tzw. uwagach.

Innego typu zastrzeżenia budzi zapis w poz. kat. 37, proveniencja nr 1, Inc 43 – gdzie obok nazwiska właściciela w nawiasie okrągłym znalazł się zapis „działał 1611–1664” – pochodzący najprawdopodobniej od autorów. Trzeba podkreślić, że tego typu dopisków nie stosuje się w zapisach proveniencyjnych. Wszelkie informacje o właścicielach ksiąg, pochodzące od autorów opracowania, powinny znaleźć się w indeksie proveniencji.

Również znak zapytania rodzi zapis proveniencyjny w poz. kat. nr 43, egz. 2, Inc 102, proveniencja 1: „AW (obecnie inicjały nie istnieją)”. Jeśli wspomniane inicjały nie istnieją, to rodzi się pytanie, skąd je autorzy publikacji wzięli. Jeśli zapis proveniencyjny zaczerpnęli z wcześniejszych notatek np. ks. Obłąka, to w każdym razie uczyniony zapis tego nie wyjaśnia, a zatem jest bezzasadny. Tym bardziej nieuzasadnione wydaje się umieszczenie go w wykazie właścicieli inkunabułów.

Jeszcze inny, równie niezrozumiały zapis proveniencyjny znajduje się w poz. kat. nr 204, Inc 90, proveniencja 1: „Constat 36 grossis (XV/XVI)”, z którego nie wynika żadna informacja dotycząca właściciela książki. Zapis ten, bez wątplenia ważny, powinien znaleźć się w innym miejscu.

Należy również odnotować brak konsekwencji przy podawaniu informacji dotyczących zapisów marginalnych i glos. Raz umieszczane są one po opisie bibliograficznym dzieła, a przed proveniencją (poz. kat. 234, Inc 35 – szkoda, że nie zamieszczono przybliżonego datowania w zapisie „łacińskie i polskie glosy marginalne kilku rąk”), innym razem po zapisie proveniencyjnym, np. poz. kat. 258, Inc 146.

Na koniec wśród tych drobnych mankamentów można by wskazać brak bibliografii zamieszczonej pod każdą pozycją w wykazie właścicieli inkunabułów. Co prawda przypis ogólnie informuje, na jakiej literaturze opierali się autorzy publikacji, sporządzając wykaz, ale obejmuje on zaledwie cztery pozycje, co bez wątplenia nie jest dowodem na przeprowadzenie gruntownej kwerendy. Przy tak poważnej publikacji, jaką jest bez wątplenia omawiany katalog, bibliografia powinna być zamieszczona pod każdym hasłem, a każda z wymienionych pozycji powinna posiadać pełny opis bibliograficzny.

Dostrzeżone przeze mnie braki – czy bardziej może postawione pytania – w niczym nie ujmują olbrzymiego nakładu pracy, jaki został poniesiony przez autorów katalogu, by zrealizować postawiony cel. Sądzę, że publikacja będzie bardzo przydatna zarówno do poznania kultury intelektualnej i duchowej lokalnego środowiska kościelnego diecezji warmińskiej, jak również owocnie będzie służyła badaczom zajmującym się szeroko pojętą kulturą piętnastowiecznej książki.

Jolanta Małgorzata Marszalska
(Tarnów)

***Studia z dziejów starożytnego Rzymu*, pod red. R. Sajkowkiego, Wyd. „ElSet”, Olsztyn 2007, ss. 112.**

Studia z dziejów starożytnego Rzymu to zbiór ośmiu artykułów poświęconych historii *Imperium Romanum* od czasów Republiki po późne Cesarstwo, obejmujących zagadnienia prawno-polityczne, a także historię wychowania i religii. Zredagowania i połączenia w spójną całość tak różnorodnej tematyki podjął się Ryszard Sajkowski z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego